

УДК 371.3

Н. С. БОРОДІНА, Т. В. ОПЕРЧУК

м. Миколаїв

bgdg374@gmail.com, tanyaoperchuk1994@mail.ru

ФОРМУВАННЯ МОРФОЛОГІЧНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У формуванні мовної особистості учнів основної школи важливу роль відіграє робота над мовними та мовленнєвими вміннями та навичками, що передбачають здатність учнів визначати морфологічні одиниці й аналізувати їх, виконувати мовленнєві дії відповідно до умов спілкування, дотримуватися морфологічних норм у процесі спілкування. У статті досліджено методичні особливості формування та розвитку морфологічних умінь і навичок учнів з української мови шляхом використання інтерактивних технологій: визначено основні вміння та навички школярів із морфології; обґрунтовано необхідність упровадження інтерактивних технологій на уроках української мови, зокрема на уроках формування морфологічних умінь і навичок під час вивчення морфології; запропоновано шляхи використання інтерактивних технологій з метою формування та розвитку мовних і мовленнєвих умінь і навичок засобами морфології української мови.

Ключові слова: мовленнєва компетентність, морфологічні вміння та навички, технологія сучасного уроку мови, інтерактивні технології, морфологія.

Сучасна загальноосвітня школа покликана сприяти відтворенню й подальшому зростанню духовного потенціалу підростаючого покоління, готувати високоосвічену, інтелектуально розвинену молодь, яка легко й вільно може спілкуватися. Тому забезпечення комунікативної компетентності учнів – один із пріоритетів змісту мовної освіти в Україні. Закономірно, що на необхідність розвитку мовних і мовленнєвих умінь і навичок школярів орієнтують освітні документи – концепції (1994, 1996, 2002, 2004), Державні стандарти (1997, 2004, 2011), програми (1998, 2001, 2005, 2011, 2015). У зв'язку з цим особливо актуальним для сучасної загальноосвітньої школи є впровадження в навчально-виховний процес інтерактивних методів та технологій навчання з метою його оптимізації.

Пошукові лінгводидактичних шляхів розвитку умінь і навичок школярів різного віку в процесі навчання мови й мовлення вже присвячено ряд наукових досліджень. З погляду комунікативного підходу розвиток мовленнєвих умінь і навичок учнів основної школи розглядали Т. Донченко (методи формування комунікативних умінь), Г. Шелехова (робота з розвитку мовлення та її напрями), Н. Веніг (формування мовленнєвої компетентності учнів старших класів), С. Омельчук (розвиток мовленнєво-комунікативних умінь на уроках із синтаксису), А. Нікітіна (робота

над текстом як засіб удосконалення комунікативних умінь), Л. Шевцова (ситуативні завдання в системі роботи з розвитку мовлення).

Ефективному формуванню мовленнєвих умінь і навичок школярів сприяє застосування інтерактивних технологій, методів та форм, дослідженню яких присвячені роботи багатьох учених та вчителів, зокрема О. Пометун, Л. Пироженко, Г. П'ятакової та ін. У працях Л. Варзацької, О. Горошкіної, О. Єльнікової, О. Ісаєвої, Г. Коберник, О. Коберник, О. Комар, Л. Кратасюк, Г. Кривчикової, М. Олійник, А. Фасолі, Л. Щербини та інших дослідників приділено увагу характеристиці інтерактивних методів, розглянуто їх переваги над традиційними, висвітлено особливості використання інтерактивних технологій.

Незважаючи на те, що вивчалось широке коло проблем, пов'язаних з упровадженням інтерактивних технологій навчання в освітній процес, і було проведено дослідження, присвячені роботі над мовленнєвими вміннями й навичками учнів, залишилася малодослідженою проблема їх формування засобами інтерактивних технологій у процесі вивчення морфології.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні доцільності застосування інтерактивних технологій на уроках української мови в основній школі, зокрема в процесі формування морфологічних умінь та навичок.

Чинна програма з української мови наголошує на необхідності формування загальної компетентності учнів (мовна, мовленнєва, стратегічна, комунікативна). Значна увага відводиться в ній формуванню комунікативної компетентності учнів, до складу якої входять мовна, мовленнєва, соціокультурна тощо, адже пріоритетною ідеєю курсу української мови в основній школі є забезпечення інтенсивного мовленнєвого та інтелектуального розвитку учнів. Володіння українською мовою, вміння спілкуватися, домагатися успіхів у процесі комунікації є тими характеристиками особистості, які здебільшого визначають досягнення людини практично в усіх галузях життя, сприяють її успішній адаптації до мінливих умов сучасного світу.

Вивчення морфології має практичну спрямованість, адже відкриває можливості для розвитку мовлення учнів на основі засвоєння граматичних норм і правил, сприяє збагаченню словникового запасу учнів, засвоєнню правил слововживання. Усвідомлюючи особливості словозміни і словотворення, учні під час вивчення частин мови більш глибоко оволодівають нормами української літературної мови, зокрема нормами вимови, утворення форм слів, побудови словосполучень і речень, ознайомлюються з морфологічними й деякими синтаксичними синонімами [1, 205].

У процесі вивчення будь-якого розділу мовознавства на перше місце ставиться завдання формування в учнів умінь та навичок використовувати здобуті знання на практиці, правильно спілкуватися, з дотриманням відповідних мовленнєвих норм. Уміння – це готовність людини успішно виконувати певну діяльність, яка ґрунтується на знаннях і навичках. Уміння формується у процесі виконання учнями різноманітних завдань. Формування вмінь залежить від умов навчання, організації процесу вправлення, від індивідуальних особливостей школярів. Навички – це автоматизовані компоненти свідомої дії людини, які виробляються в процесі її виконання. Однак ознакою сформованості навички є якість дії, а не її автоматизація. Навичка розглядається як дія доведена внаслідок багаторазових вправ до досконалості виконання. Серед морфологічних умінь учнів передусім виділяємо мовні та мовленнєві. За М. Пен-

тилюк, під мовленнєвими вміннями розуміємо «вміння виконувати мовленнєві дії відповідно до комунікативних умов спілкування», під мовними «вміння визначати мовні одиниці, явища та аналізувати їх» [6, 45]. Відповідно до морфологічних умінь і навичок школярів відносимо такі: розрізняти самостійні й службові частини мови та їх форми; з'ясувати лексичні, морфологічні ознаки й синтаксичну роль аналізованих слів; подавати історичну довідку щодо певного морфологічного явища; розрізняти форми слова, що належать до різних частин мови, правильно утворювати їх та вживати в мовленні; визначати приналежність слова до певної частини мови; знаходити вивчені орфограми в різних частинах мови й пояснювати їх за допомогою правил; правильно писати слова з вивченими орфограмами, знаходити й виправляти допущені помилки; виконувати морфологічний розбір слова; з'ясувати роль частин мови в тексті; знаходити та виправляти морфологічні помилки [3, 77].

У зв'язку з модернізацією освіти технологізація сучасного уроку мови полягає в тому, що він вимагає постійного зв'язку вчителя й учнів, створює сприятливі умови для розвитку творчості школярів, дає змогу застосовувати активні й інтерактивні моделі навчання, сприяє формуванню мовної особистості. Відповідно, ключовими вважаємо такі критерії сучасного уроку: розвивальний потенціал уроку, використання активних методів і засобів навчання, інтерактивне навчання, методичне забезпечення уроків сучасними технологіями, творчий потенціал уроку [3, 55–57].

Важливе місце в технології сучасного уроку відводиться саме інтерактивному навчанню. «Сутність інтерактивного навчання, – стверджують Н. Побірченко та Г. Коберник, – полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів; учитель і учень є рівноправними суб'єктами навчання» [4, 4]. Інтерактивність мовної освіти сприяє формуванню як предметних умінь і навичок, так і загальнонавчальних, виробленню життєвих цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії, розвитку комунікативних якостей особистості. Така технологія, як стверджують дослідники, передбачає моделювання життє-

вих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблем на основі аналізу відповідної навчальної ситуації і виключає домінування одного учасника навчального процесу над іншим, однієї думки над іншою. Тому під час такого навчання учні вчаться демократично спілкуватися з іншими людьми, критично й творчо мислити, приймати обґрунтовані рішення. При цьому до роботи залучаються всі учасники процесу, які працюють у групах в обладнаному класі за підготовленим заздалегідь учителем матеріалом, із дотриманням процедури й регламенту, в атмосфері довіри [2, 131].

Головна риса інтерактивного навчання – використання власного досвіду учнями під час розв'язання проблемних питань. Їм надається максимальна свобода розумової діяльності при побудові логічних ланцюгів. Використання технологій інтерактивного навчання значною мірою підвищує ефективність навчального процесу, сприяє високому інтелектуальному розвитку учнів, забезпечує оволодіння навичками саморозвитку особистості, можливістю думати, творити.

Поділяючи погляди О. І. Пометун та Л. В. Пироженко, класифікуємо інтерактивні технології за формами навчання (моделями), в яких реалізуються інтерактивні технології. Тому розподіляємо їх на чотири групи залежно від мети уроку та форм організації навчальної діяльності учнів: 1) інтерактивні технології кооперативного навчання: робота в парах; змінювані трійки, 2–4 – разом; карусель; малі групи; акваріум; 2) інтерактивні технології колективно-групового навчання: мікрофон; незакінчені речення; «мозковий штурм»; «навчаючись – учусь»; мозаїка; вирішення проблем; дерево рішень; 3) технології ситуативного моделювання: імітаційні ігри; суд; громадські слухання; рольова гра; 4) технології опрацювання дискусійних питань: метод «Прес»; «Займи позицію»; дискусія; ток-шоу; оцінювальна дискусія [5, 2].

Для формування мовних і мовленнєвих умінь та навичок учнів у процесі вивчення морфології в основній школі найбільш доцільним вважаємо використання таких інтерактивних технологій, як робота в парах, 2–4–всі разом, мікрофон, мозковий штурм, навчаючи – учусь, займи позицію.

Наприклад, інтерактивну технологію «2–4–всі разом», яка є похідною від парної роботи, ефективною для розвитку навичок спілкування в групі, вмінь переконувати та вести дискусію, можна застосувати під час вивчення теми «Прийменник» у 7 класі. Кожна група отримує завдання різної тематики. Члени групи сідають обличчям один до одного, розподіляють порівну роботу, потім представник групи озвучує відповідь. Учні ведуть у зошитах записи:

Дібрати до запропонованих слів синонімічні фразеологізми, у яких були б прийменники:

*заплутатися – ... (збитися з пантелику);
наздоганяти – ... (на п'яти наступати);
набридати – ... (кілком у горлі стояти);
порозумнішати – ... (за розум узятися);
не журитися – ... (бити лихом об землю);
перебільшувати – ... (робити з мухи слона);
мовчати –
... (тримати язик за зубами, ні пари з уст);
швидко бігти – ... (ніг під собою не відчувати).*

Також ефективним є використання технології «займи позицію», що демонструє різноманіття поглядів на проблему, що вивчатиметься, або застосовується після опанування учнями певною інформацією з проблеми й усвідомлення ними можливості протилежних позицій щодо їх вирішення. Наприклад, при вивченні розрядів прикметників за значенням у 6 класі можна роздати учням картки з прикметниками та по черзі називати назву розряду; кожен учень повинен піднімати руку та називати свій прикметник, обґрунтовуючи свою позицію.

Використання інтерактивних технологій кооперативного та колективно-групового навчання, ситуативного моделювання сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів та інтенсифікує процес формування морфологічних умінь та навичок учнів з української мови, оскільки вимагає творчого підходу до навчання та створює рівноправні відносини у процесі опанування школярами знаннями, вміннями та навичками з морфології. Перспективи подальшого дослідження полягають у моделюванні застосування інтерактивних технологій у процесі вивчення окремих частин мови в основній та старшій школі.

Список використаних джерел

1. Методика навчання української мови в сер. осв. закладах / за ред. М. І. Пентиліук. – К., 2005. – 400 с.
2. Нестеренко О. В. Використання інтерактивних технологій на уроках з нестандартними формами організації навчання / О. В. Нестеренко // Вивчаємо українську мову і літературу. – 2013. – № 34–36. – С. 2–10.
3. Пентиліук М. І. Методика навчання української мови у таблицях і схемах: Навчальний посібник / М. І. Пентиліук, Т. Г. Окуневич. – Вид. 2-е, випр. і перероб. – К., 2010. – 134 с.
4. Побірченко Н. Інтерактивне навчання в системі нових освітніх технологій / Н. Побірченко, Г. Коберник // Початкова школа : Науково-методичний журнал. – 2004. – № 10. – С. 8–10.
5. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко ; за ред. О. І. Пометун. – К., 2004. – 192 с.
6. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах : Посібник для студентів педагогічних університетів та інститутів / М. І. Пентиліук, О. М. Горошкіна, С. О. Караман, О. В. Караман, А. В. Нікітіна. – К. : Ленвіт, 2003. – 302 с.
7. Навчальні програми для 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Українська мова для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. 5–9 класи [Електронний ресурс] / укладачі Г. Т. Шелехова, М. І. Пентиліук, В. І. Новосолова, Г. Д. Гнаткович, Н. Б. Коржова, В. Таранік-Ткачук. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html>

N. BORODINA, T. OPERCHUK

Mykolaiv

FORMATION OF UKRAINIAN MORPHOLOGICAL SKILLS AND ABILITIES OF SCHOOL STUDENTS BY USING INTERACTIVE TECHNOLOGIES

The article investigates the historical experience of the formation of speech abilities and skills of students; finds technology and the main criteria of modern lesson; defines definitions of concepts ability and skills; finds basic speaking abilities and skills of morphology; find out reason simplemation of interactive technologies at the Ukrainian lessons, including the lessons of formation of speech skill swhile studying morphology. It also finds out the main types of interactive technologies. It offers technique of using interactive technologies in the process speech abilities and skills formation of morphology.

Key words: speech competency, morphological skills and abilities, interactive technologies, morphology, the technique of modern language lesson.

Н. БОРОДИНА, Т. ОПЕРЧУК

г. Николаев

ФОРМИРОВАНИЕ МОРФОЛОГИЧЕСКИХ УМЕНИЙ И НАВЫКОВ УЧАЩИХСЯ ПУТЕМ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

В формировании языковой личности учащихся особую роль имеет работа над языковыми и речевыми умениями и навыками, которые предполагают способность школьников определять морфологические явления и анализировать их, выполнять речевые действия в соответствии с условиями коммуникации, придерживаться языковых норм в процессе общения. В статье исследуются методические особенности формирования и развития морфологических умений и навыков учащихся по украинскому языку путем использования интерактивных технологий: определены основные морфологические умения и навыки школьников, обоснована необходимость внедрения интерактивных технологий на уроках украинского языка, в частности на уроках формирования морфологических умений и навыков, предложены пути эффективного использования интерактивных технологий с целью формирования и развития языковых и речевых умений и навыков средствами морфологии украинского языка.

Ключевые слова: речевая компетентность, морфологические умения и навыки, технология современного урока языка, интерактивные технологии, морфология.

Стаття надійшла до редколегії 29.10.2015